

”Open access” -julkaiseminen tieteellisen julkaisemisen uudistajana

Silva Fennica -sarjaa alettiin kehittää kotimaisesta julkaisusta kansainväliseksi tiedelehdiksi 1990-luvun puolessa välissä. Suomen Akatemia ohjasi tähän kehitykseen tutkimuksen kansainvälisyyden lisäämiseksi. Silva Fennica joutui etsimään asemaansa muiden jo vakiintuneiden kansainvälisten tiedelehtien joukossa tutkijoiden käsikirjoituksista ja tutkimustiedon lähteenä.

Metsäntutkimuslaitoksella oli tuolloin uudenaikaiset tietokonejärjestelmät sekä myös osaamista uuden kehittämiseen. Niiden avulla Silva Fennicassa voitiin aloittaa kokeilut perinteisen paperijulkaisemisen rinnalle sähköisestä julkaisemisesta. Aluksi verkkosivuilla oli tietoa kirjoittajille sarjasta, julkaistujen artikkeleiden otsikot ja tiivistelmät. Pian Silva Fennican toimituksella oli käytettävissään välineet kokonaisten tutkimusartikkeleiden julkaisemiseen verkkosivujen kautta. Sähköposti ja internet muuttivat täysin toimituksen kanssakäymisen ja yhteydenpidon tutkijoihin ja toisaalta myös tutkijoiden mahdollisuuksia saada tutkimusartikkeleita käyttöönsä verkon kautta.

Silva Fennicasta tuli edelläkävijä tieteellisten artikkelien verkkojulkaisemisessa kansainvälisessä ympäristössä ja se olikin ensimmäinen metsätieteellinen sarja, joka aloitti artikkelien julkaisemisen internetissä vapaasti saataville. Silva Fennican toimituksessa artikkelien vapaa saatavuus verkosta nähtiin kilpailuetuna Silva Fennican tekemisessä tunnetuksi kansainvälisessä tutkimusympäristössä. Kansainvälisten tiedesarjojen kustantajat kehittivät nopeasti myös Silvan Fennican antaman mallin mukaisia – mutta maksullisia järjestelmiä.

Viimeisten vuosikymmenten aikana tieteellinen julkaiseminen on keskittynyt kansainvälisesti suurten kustannusyhtiöiden käsiin. Monien maiden yliopistot ja tutkimuslaitokset ovat jatkuvasti tuoneet julki huolensa tieteellisten julkaisusarjojen kallistumisesta, mikä on alkanut rajoittaa jopa tutkijoiden mahdollisuutta saada tietoonsa uusinta tietoa. Yliopistot ja tutkimuslaitokset ovat joutuneet paradoksaaliseen tilanteeseen siten, että ne joutuvat ostamaan yhä kallistuvien hinnan vuoksi

tuisten määrärahojen supistuessa myös omien tutkijoidensa tuottamia tieteellisiä julkaisuja, joihin käsikirjoitukset luovutetaan ilmaiseksi tai kirjoittajalta saatetaan periä vielä lisäksi julkaisemisen kustannuksia. Tämän kehityksen rinnalle on syntynyt Yhdysvaltojen yliopistoista lähtenyt vaatimus tutkimusartikkelien vapaasta saatavuudesta ja on alettu puhumaan ”open access” -julkaisemisesta tieteellisessä julkaisemisessa.

Euroopan Unionin taholta on otettu kantaa tieteellisten artikkelien saatavuuteen ja suositellaan ”open access” -julkaisemista. Tällaisen suosituksen on antanut muutama vuosi sitten myös Suomen opetusministeriö yliopistoille ja tutkimuslaitoksille. Varsinaisia ”open access” -sarjoja, kuten Silva Fennica, on toistaiseksi vähän. Monet kaupalliset sarjat ovat kuitenkin joutuneet ottamaan käyttöön menettelyn, jossa edellisen vuoden julkaisut ovat verkossa vapaasti saatavilla. Yliopistot ja tutkimuslaitokset ovat perustaneet myös niin sanottuja avoimia sähköisiä arkistoja. Yliopistojen verkkosivuilta pääsee selaamaan yliopiston tutkijoiden julkaisemia artikkeleita, jotka on julkaistu kansainvälisissä tiedelehdissä. Eräänlaisen uutuuksien kuluttua nämä artikkelit on voitu panna saataville vapaasti myös yliopiston verkon kautta.

Tutkimuksen tekemisen ympäristö ja toimintatapa ovat muuttuneet lyhyessä ajassa laajasti kansainväliseksi siten, että yleistyneen käytännön mukaan tutkijan tieteellistä työtä arvioidaan ja arvostetaan kansainvälisissä tiedesarjoissa julkaistujen tutkimusten perusteella. Samanaikaisesti on yleistynyt tieteellisten artikkelien ja sarjojen viittausten ja indeksien seuraaminen ja julkaiseminen. Näitä bibliometrisia tunnuslukuja käytetään apuna tutkimuksen, tutkijoiden, tiedesarjojen ja yliopistojen tulosten ja tieteellisen vaikuttavuuden arvioinnissa.

Tietokantoja, jotka keräävät ja raportoivat tutkimusartikkeleiden viittauksia, on useita. Laajimmin tunnettu lienee Yhdysvalloissa toimiva Thompson Reuters, joka julkaisee ”impact factor” -indeksiä. Thompson Reutersin tietojärjestelmä tuottaa useita indeksilukuja artikkeleista ja julkaisusarjoista. Juuri ilmestyneen vuoden 2009 julkaisusarjaindeksin mukaan luokiteltuna Silva Fennica asettuu 18 sijalle metsätieteen sarjojen joukossa. Tässä ryhmässä on kaikkiaan 46 tieteellistä sarjaa, jotka ovat sekä alan yleissarjoja että tieteen alalla erikoistuneita kapean alan sarjoja. Vuosittain julkaistavien artikkelien määrän suhteen Silva Fennica kuuluu keskikokoisiin tiedelehtiin. Metsätieteiden alalla on muutama suuri tiedelehti, jotka julkaisevat yli sata artikkelia vuodessa. Ne keskittyvät aiheeltaan lähinnä ekologian ja biotieteiden alan tutkimuksiin.

Vapaa verkkojulkaiseminen on Silva Fennican toimituksen valitsema strategia, jota vuosien mittaan on jouduttu useasti perustelemaan. Vapaa verkkojulkaiseminen on ollut uutuuksien innovaatio, jonka merkitystä ei ole yleisesti edes ymmärretty. Se on kiistämättä edistänyt Silva Fennican kansainvälistä merkitystä ja saatavuutta. Ilman vapaan verkkojulkaisemisen ratkaisua Silva Fennica ei olisi pystynyt kilpailemaan aivan erilaisella resurssipohjalla toimivien suurten kustannustalojen kanssa. Harvoista Suomesta käsin toimitetuista kansainvälisen tason tiedesarjoista Silva Fennica asettuu myös kärkiasemaan omalla tieteenalallaan.

Eeva Korpilahti